

3. Ús del català en l'àmbit judicial: succinta revisió crítica des del dret

DRA. ANNA M. PLA BOIX
Universitat de Girona

1. PRESENTACIÓ

A l'administració de justícia la comunicació adquireix, des del punt de vista jurídic, una dimensió especialment rellevant perquè és un àmbit públic on conflueixen interessos en conflicte i s'hi dirimeixen drets i obligacions. Per tant, la determinació de quines llengües poden ser-hi emprades normalment, amb plena validesa i eficàcia jurídica, esdevé cabdal perquè pot arribar a limitar drets fonamentals vinculats al procés, com ara el dret a la defensa o el dret a la tutela judicial efectiva. Aquestes circumstàncies expliquen, ja d'entrada, que s'hagi erigit tradicionalment en un àmbit públic especialment estratègic en els processos de normalització lingüística, aquí i arreu.

I és del cas subratllar que, des d'una perspectiva històrica i de dret comparat, la justícia sovint s'ha reservat a les llengües dominants en què s'expressen els grans poders de l'estat. Projectat a Catalunya, n'ofereix un bon exemple el Decret de Nova Planta de 16 de gener de 1716 que va imposar l'ús de la llengua castellana en la tramitació de les causes judicials. L'obligació d'emprar el castellà a la justícia es concebia com un instrument jurídic més per a enfortir la unitat política de l'estat. Des del segle XVIII i fins ben entrat el segle XX, la llengua catalana quedarà bandejada de l'àmbit judicial. I, al llarg d'aquests segles, el reconeixement d'un estatut d'oficialitat lingüística plena per a la llengua pròpia s'erigirà en una reivindicació recurrent, que trobem reproduïda en diferents escenaris polítics i parlamentaris.

Dit això, l'objectiu d'aquestes pàgines se centrarà a revisar, molt succintament, quin és l'ús del català en l'àmbit judicial a Catalunya en l'actualitat. I per fer-ho estructuraré el capítol segons dues consideracions de fons, que permeten posar en context els problemes actuals que afronta el procés de normalització lingüística.

El primer epígraf proposa una llambregada a algunes dades estadístiques sobre usos lingüístics en aquest àmbit. Il·lustren, als efectes que aquí interessen, l'ús

residual de la llengua catalana, malgrat els meritoris esforços desplegats des de la Generalitat de Catalunya amb l'objectiu de corregir la situació. La revisió històrica de les dades mostra, a més, una tendència preocupant perquè els darrers anys la situació no ha millorat. Mostren, en definitiva, que la normalització lingüística a la justícia és, encara avui, una assignatura pendent. Partint d'aquesta base, es revisaran, críticament, algunes de les principals causes d'aquesta situació. Finalment, es proposaran algunes reflexions crítiques sobre les reformes normatives pendents, i necessàries, per a corregir part dels dèficits que presenta el procés de normalització de la llengua pròpia. Val a dir que algunes de les reformes normatives que s'apuntaran breument en aquestes pàgines són obligacions internacionals concretes en seu del Consell d'Europa per l'Estat espanyol al seu instrument de ratificació de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. De fet, com s'estudiarà, tant el Comitè d'experts com el Comitè de Ministres del Consell d'Europa, en el marc de tots els cicles de control de compliment d'aquest conveni, han requerit l'estat a modificar el marc normatiu vigent amb l'objectiu de donar compliment efectiu als compromisos assumits de l'article 9 de la Carta, projectats en l'àmbit judicial. Requeriments que, fins avui, valgui dir-ho, no s'han atès.

2. ALGUNES DADES SOBRE USOS LINGÜÍSTICS: ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Com és sabut, a l'administració de justícia l'ús del català és molt residual. Tant és així que, de tots els àmbits públics, és aquell en què el procés de normalització lingüística és més deficitari, i amb diferència. Les dades sobre usos lingüístics en aquest àmbit són molt eloqüents i ofereixen una panoràmica molt precisa sobre l'abast del procés de minorització de la llengua pròpia.

Als efectes que aquí interessen, el nou programa de tramitació processal e-justicia.cat permet tenir dades precises de la llengua en què es tramita la documentació per demarcació i per tipus de document. Així, per exemple, mostra que als jutjats dels àmbits civil, mercantil, contenciós administratiu i social de Catalunya l'any 2021 només varen presentar-se un 6,23 % de les demandes en català. Igualment, es constata que només el 7,97 % dels documents que es varen generar amb aquest sistema varen redactar-se en aquesta llengua, amb diferències significatives per demarcació. Segons la mateixa font, la llengua utilitzada en les resolucions judicials quan no consta l'idioma triat per les parts es distribueix en un 8,2 % per al català i un 91,8 % per al castellà.¹

1. Per a una ampliació vegeu *Serveis lingüístics de l'àmbit judicial. Indicadors 2021*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2022, consultable en línia. També, *Pacte Nacional per la Llengua. Administracions públiques. Administració de justícia. Procés participatiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2022, consultable en línia.

Per la seva part, els informes de política lingüística publicats anualment per la Generalitat de Catalunya també ofereixen una radiografia demolidora de la situació de la llengua catalana en aquest àmbit. Els darrers anys confirmen que poc més del 10 % dels documents que es generen als jutjats de Catalunya són en català, amb oscil·lacions segons les demarcacions i els anys. En el que concerneix les sentències, la situació encara és més punyent perquè les redactades en llengua catalana no arriben al 9%, amb una clara evolució decreixent. Així, si l'any 2005 el total de sentències en català era del 20,1 %, aquesta xifra ha anat descendint: el 2016 les sentències en català representaven el 8,4 % i l'any 2021 baixaven al 6,94 %. Igualment, l'ús del català a la documentació dels registres de la propietat, mercantils i de béns mobles de Catalunya, i als documents notariais i mercantils també és molt residual. Les dades estadístiques sobre usos lingüístics en aquests àmbits en donen, certament, bon testimoni.

La minorització del català a la justícia té un impacte directe en la garantia dels drets lingüístics de la ciutadania. Així per exemple, segons l'informe *Diagnosi sobre l'ús del català en els àmbits de competència del Departament de Justícia*, editat el juny de 2022, el dret lingüístic de ser notificat en català s'incompleix en un alt percentatge dels casos, d'acord amb dades del programa e-justicia.cat.² Val a dir que des de fa anys, la Generalitat de Catalunya ha dissenyat i implementat nombroses polítiques adreçades a reforçar la protecció dels drets lingüístics de la ciutadania i estendre l'ús social de la llengua catalana a la justícia, bo i donant compliment al mandat de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (articles 6, 33, 50 i 102) i la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística (articles 4 i 13). Nogensmenys, fins avui els resultats d'aquestes polítiques, malgrat els recursos que s'hi destinen, han estat migrats perquè han d'afrontar obstacles d'ample abast.

Una part dels obstacles que dificulten el procés de normalització de la llengua pròpia són de naturalesa normativa i els revisarem succintament al capítol que segueix. D'altres són més organitzatius, deriven d'actituds o manca de competència lingüística del personal mateix que ha de vetllar per assegurar els drets lingüístics de la ciutadania. Els diagnòstics que es publiquen periòdicament constaten, d'entrada, la persistència d'una diglòssia dels operadors jurídics molt difícil de canviar. També assenyalen una històrica dificultat de consolidar l'ús del català a les oficines judicials derivada de l'alta mobilitat i provisionalitat del

2. Per a una ampliació, vegeu *Diagnosi sobre l'ús del català en els àmbits de competència del Departament de Justícia* (juny 2022). Barcelona: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, consultable en línia. També *Diagnosi i primer paquet de mesures per a fomentar el català en els àmbits de Justícia*. Barcelona: Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya 2022, p. 3, consultable en línia.

personal judicial. L'escassa vocació opositora a Catalunya ha explicat, històricament, la gran rotació de jutges i fiscals, que sovint venen d'altres comunitats sense conèixer la llengua i el dret propi de Catalunya. S'aprecien, també, dèficits en la formació en llengua catalana i llenguatge jurídic dels operadors jurídics i dificultats propiciades pel fet que, històricament, bona part dels recursos de treball, que són els que s'utilitzen primer a les universitats i més tard en l'exercici professional, són en castellà (legislació, jurisprudència, manuals o codis). Considerades en el seu conjunt, aquestes i altres variables s'erigeixen en obstacles rellevants que dificulten significativament el procés de normalització lingüística.

Apuntàvem suara que la Generalitat de Catalunya ha promogut, des de fa temps, meritòries polítiques lingüístiques, que cal posar en valor. Sense vocació de completesa, i a grans trets, en el capítol de recursos s'ha reforçat l'organigrama i l'equip de persones que treballen a favor de la normalització del català en aquest àmbit. El Decret 47/2022, de 15 de març, de reestructuració del Departament de Justícia, atribueix a serveis adscrits a la Secretaria general nombroses competències en l'àmbit de la planificació lingüística. Per la seva part, des de la Secretaria per a l'Administració de Justícia s'assumeixen també funcions com la promoció d'anàlisis i estudis relatius a la normalització del català i els encarregats per l'Observatori Català de la Justícia; l'organització i avaluació dels serveis de traducció i interpretació judicials, o l'impuls de programes de normalització lingüística. En el que concerneix els serveis lingüístics a l'àmbit judicial, treballen per promoure que el personal judicial tingui la competència suficient per a treballar en català de manera autònoma, com també per a facilitar i promoure l'ús del català en les actuacions judicials per mitjà del suport i l'assessorament.³ Assumeixen tasques de traducció, elaboració de models documentals, creació de material didàctic en línia, formació (especialitzada, general, presencial i en línia, i individualitzada als jutges, fiscals i lletrats), i vetllen també per garantir els drets lingüístics en les actuacions judicials.⁴ Complementàriament, s'ha ampliat el catàleg d'eines i recursos lingüístics adreçats a facilitar el coneixement i l'ús del català al món jurídic i judicial. Així per exemple, s'ha editat una *Guia de comunicació* del Departament de Justícia, un *Manual de llenguatge judicial* i un ampli catàleg de materials d'aprenentatge consultables en línia; s'ha promogut també el cercador de termes jurídics i administratius en línia, el Justiterm; s'han desenvolupat diferents portals com el Compendium o el Portal Jurídic de Catalunya i, semblantment, s'ha

3. Vegeu *Carta de serveis lingüístics en l'àmbit judicial*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2022, consultable en línia.

4. Vegeu *Carta dels drets lingüístics dels ciutadans i ciutadanes a la justícia*, editada per la Generalitat de Catalunya. També *Preguntes sobre els usos lingüístics a l'Administració de justícia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2022, consultable en línia.

vetllat per garantir un servei de consultes i de queixes en línia.⁵ Els darrers anys s'han publicat també diversos diccionaris i material terminològic d'interès i s'ha desplegat el mòdul d'Opció lingüística del nou sistema informàtic de tramitació processal e-Justícia.cat. També són destacables les campanyes de sensibilització per difondre els drets lingüístics i estendre l'ús del català en aquest àmbit.⁶

En qualsevol cas, els darrers anys aquestes i altres meritòries iniciatives s'han promogut en el marc de diferents instruments de planificació estratègica, concebuts amb l'objectiu d'estendre l'ús normal del català com a llengua de treball a la justícia i àmbits afins,⁷ un objectiu que ha comptat amb la complicitat i la col·laboració de diverses institucions i entitats. N'ofereix un bon exemple l'ampli catàleg d'acords i convenis de col·laboració subscrits els darrers anys amb diferents institucions representatives dels col·lectius professionals de l'àmbit jurídic, adreçats a fomentar l'ús del català en l'activitat professional. Cal també posar en valor iniciatives promogudes des del món universitari per a difondre el coneixement dels drets lingüístics en la formació dels juristes, o les nombroses iniciatives i campanyes de sensibilització promogudes des d'entitats i organitzacions com l'Associació de Juristes en Defensa de la Llengua Pròpia.

Nogensmenys, malgrat els recursos que s'hi destinen i la completesa de les polítiques de normalització lingüística promogudes els darrers temps, els resultats, com s'ha vist, són limitats. A les pàgines que segueixen proposem una breu reflexió sobre una de les variables que dificulta més aquest procés de normalització de la llengua pròpia a la justícia, i que es projecta singularment en el marc normatiu que regula l'aptitud lingüística del personal judicial.

5. A la pàgina web del Departament de Justícia es garanteix accés obert a un ampli catàleg de recursos digitals i en línia. Pel que fa a Compendium, consultable en línia, és un nou portal de recursos de llenguatge jurídic català impulsat pel Consell de l'Advocacia Catalana i disset entitats més, entre les quals el Departament de Justícia.

6. Per exemple, el *Vocabulari de dret penal i penitenciari* (2000); el *Diccionari de dret civil* (2005) o el *Diccionari de dret administratiu* (2013). L'any 2019 es va començar a desplegar el mòdul d'Opció lingüística de l'e-justícia.cat. Aquesta aplicació permet que les parts en el procediment judicial puguin manifestar la seva opció lingüística d'una manera més fàcil. Aquest mòdul ha estat concebut amb l'objectiu de traslladar la garantia del dret d'opció lingüística a l'àmbit del treball informatitzat i de la comunicació telemàtica entre l'administració de justícia i els professionals.

7. Des d'una perspectiva històrica, vegeu per exemple PLA BOIX, Anna M. *El règim juridico-lingüístic a l'Administració de Justícia*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms de la Generalitat de Catalunya, 2004. En l'actualitat, vegeu *Pla de foment del català al Departament de Justícia*, en tràmit, la gènesi del qual se situa l'octubre de 2021, quan va constituir-se dins del Departament de Justícia un grup de treball i coordinació interna interdisciplinari que assumeix les funcions d'impuls i seguiment del procés d'implementació.

3. ALGUNES REFLEXIONS CRÍTiques SOBRE LES REFORMES NORMATIVES PENDENTS PER A GARANTIR LA NORMALITZACIÓ DEL CATALÀ A LA JUSTÍCIA

L'ordenament jurídic garanteix el dret de la ciutadania d'emprar, amb plena validesa i eficàcia, la llengua catalana en la seva relació amb els jutjats i tribunals situats a Catalunya. No garanteix, però, un correlatiu deure lingüístic de jutges, magistrats, fiscals i altre personal judicial, de conèixer-la. La provisió d'aquestes places es regeix per un règim de meritació lingüística, i no per un règim de capaciació. Indefectiblement, aquest règim de meritació es tradueix en el fet que, regularment, es proveeixen places judicials amb personal que desconeix la llengua oficial i pròpia de la comunitat on treballa.⁸ Val a dir que en altres estats plurilingües del nostre entorn, des de fa segles s'imposa al personal judicial el deure ineludible d'haver d'acreditar el coneixement de les llengües oficials del lloc on presten serveis, emprades en la tramitació dels processos judicials.⁹

Dit això, la competència de la Generalitat de Catalunya sobre administració de justícia és molt limitada perquè l'article 149.1.5 de la Constitució l'atribueix en exclusiva a l'estat. Correspon, per consegüent, a l'estat regular el règim d'aptitud lingüística de jutges, magistrats, fiscals, lletrats de l'administració de justícia, així com de la resta de personal judicial, una regulació que s'ha articulada a la Llei Orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del Poder Judicial (en endavant LOPJ) i les disposicions reglamentàries que la despleguen i regulen la valoració del mèrit pel coneixement lingüístic.¹⁰ Les competències de la Generalitat de Catalunya en aquest àmbit es projecten, primordialment, en matèria de personal al servei de l'administració de justícia i de provisió de mitjans materials i econòmics per al seu funcionament.¹¹ Nogensmenys, és del cas recordar que les comunitats autònomes tenen reconeguda competència exclusiva en matèria de normalització de la

8. Per a una ampliació sobre el nivell acreditat de català del personal de l'administració de justícia, vegeu *Diagnosi sobre l'ús del català en els àmbits de competència del Departament de Justícia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, juny de 2022, p. 17, consultable en línia.

9. Vegeu, per exemple, PLA BOIX, Anna M. «Un modelo en derecho comparado: el régimen lingüístico belga en el ámbito judicial». *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 106, setembre-desembre, 2016, p. 109-150.

10. Vegeu els articles 110.2, 216.bis.3, 231, 311, 347.bis.4, 431, 483, 521 i 530 de la LO 6/1985, d'1 de juliol, del Poder Judicial (BOE, núm. 157, de 2 de juliol de 1985). Pel que fa als jutges i magistrats, vegeu Reglament 2/2011, de 28 d'abril, de la carrera judicial (BOE, núm. 110 de 9 de maig de 2011). En el cas dels fiscals, vegeu Llei 50/1981, de 30 de desembre, per la qual s'aprova l'estatut orgànic del ministeri fiscal (BOE, núm. 11 [13 gener 1982]). En el cas dels lletrats de l'administració de justícia, el seu estatut jurídic es regula al Reial decret 1608/2005, de 30 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic del cos de secretaris judicials (BOE, núm. 17 de 20 de gener de 2006).

11. Regulat al capítol III del títol III de l'Estatut d'autonomia intítulat «Competències de la Generalitat sobre l'Administració de justícia».

llengua pròpia i també competència per a regular el contingut i abast dels règims de cooficialitat lingüística al territori respectiu, en els termes que ha avalat la jurisprudència constitucional dictada les darreres dècades. Aquests títols competencials legitimen, com s'ha vist, l'adopció de mesures adreçades a promoure el procés de normalització lingüística i regular els usos lingüístics, també, a l'àmbit jurídic i judicial.

Dit això, l'article 33 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya disposa que totes les persones, en les relacions amb l'administració de justícia, el ministeri fiscal, el notariat i els registres públics tenen dret a utilitzar la llengua oficial que elegeixin en totes les actuacions judicials, notariales i registrals, i a rebre tota la documentació oficial emesa a Catalunya en la llengua sol·licitada, sense que puguin patir indefensió ni dilacions indegudes a causa de la llengua emprada, ni se'ls pugui exigir cap mena de traducció. Per a garantir aquest dret d'opció lingüística, l'article 33.3 de l'Estatut estableix que els jutges i els magistrats, els fiscals, els notaris, els registradors de la propietat i mercantils, els encarregats del Registre Civil i el personal al servei de l'administració de justícia, per a prestar llurs serveis a Catalunya «han d'acreditar, en la forma que estableixen les lleis, que tenen un nivell de coneixement adequat i suficient de les llengües oficials, que els fa aptes per a complir les funcions pròpies de llur càrrec o de llur lloc de treball».¹² L'article 102 del mateix Estatut, per la seva part, afegeix que els magistrats, els jutges i els fiscals que ocupin una plaça a Catalunya «han d'acreditar un coneixement adequat i suficient del català per a fer efectius els drets lingüístics dels ciutadans en la forma i amb l'abast que determini la llei». Disposa que, en tot cas, «el coneixement suficient de la llengua i del dret propis ha d'ésser valorat d'una manera específica i singular per a obtenir una plaça en els concursos de trasllat corresponents». En el que concerneix el personal al servei de l'administració de justícia i de la fiscalia a Catalunya, el mateix precepte *in fine* precisa que «ha d'acreditar un coneixement adequat i suficient de les dues llengües oficials que el fa apte per a complir les funcions pròpies del seu càrrec o lloc de treball». Com és de veure, ambdós preceptes estatutaris preveien un deure d'acreditar un «coneixement adequat i suficient» de les llengües oficials per a treballar al servei de la ciutadania a Catalunya. Nogensmenys, la Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny va interpretar el sentit d'aquestes previsions bo i resolent que

12. L'article 33.5 de l'Estatut afegeix que «Els ciutadans de Catalunya tenen el dret de relacionar-se per escrit en català amb els òrgans constitucionals i amb els òrgans jurisdiccionals d'àmbit estatal, d'acord amb el procediment establert per la legislació corresponent. Aquestes institucions han d'atendre i han de tramitar els escrits presentats en català, que tenen, en tot cas, plena eficàcia jurídica». Aquest darrer incís del precepte és constitucional interpretat en els termes establerts pel FJ 21 de la STC 31/2010, del 28 de juny i pel FJ 6 de la STC 137/2010, del 16 de desembre.

correspon només al legislador estatal, a través de la LOPJ, regular-ho. I fins avui no s'ha promogut cap reforma d'aquesta disposició legal a fi de garantir l'efectivitat de les previsions lingüístiques d'ambdós preceptes de l'Estatut.

Val a dir que la reforma de la LOPJ per a garantir l'aptitud lingüística del personal judicial també ha estat requerida explícitament en seu del Consell d'Europa, en el marc dels cicles de control de compliment de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries a l'Estat espanyol. A l'instrument de ratificació del conveni, Espanya va assumir compromisos d'ampli espectre en l'àmbit de la justícia, regulats a l'article 9 de la Carta, uns compromisos que protegeixen la llengua catalana i també, recordem-ho, l'aranès.¹³ Obliguen l'estat a emprendre una reforma del règim d'aptitud lingüística del personal judicial. Així s'ha explicitat a tots els cicles de control de compliment de la Carta a Espanya. S'hi constata que l'article 231 de la LOPJ és un dels principals esculls per a garantir la implementació efectiva de les previsions de l'article 9 de la Carta. Partint d'aquesta base, tots els informes del Comitè d'Experts i les Recomanacions del Comitè de Ministres del Consell d'Europa adoptades en els cicles de control de compliment del conveni, han comminat les autoritats espanyoles a modificar el marc jurídic intern a fi de garantir expressament que les autoritats judicials penals, civils i administratives de les comunitats autònomes amb règims de cooficialitat lingüística puguin tramitar els procediments en les llengües cooficials a petició d'una de les parts. I s'ha requerit explícitament a l'estat l'adopció de mesures jurídiques i pràctiques per a garantir que una proporció adequada de personal judicial que presta serveis a comunitats autònomes on s'apliquen les previsions de l'article 9 de la Carta tingui un coneixement suficient de les llengües cooficials per a acomplir les seves tasques professionals. Aquesta reforma de la LOPJ, preceptiva per a donar compliment efectiu als compromisos adquirits en l'instrument de ratificació de la Carta, encara avui resta pendent de garantir-se.¹⁴

13. Vegeu també l'article 9 de la Llei 35/2010, de l'1 d'octubre, de l'occità, aranès a l'Aran (DOGC, núm. 5745, de 29 d'octubre de 2010).

14. Vegeu PLA BOIX, Anna M. *L'article 9 de la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries i la reforma pendent del règim d'aptitud lingüística del personal judicial a Espanya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, 2017, p. 1-259, consultable en línia.